

Veliki komediograf Branislav Nušić

U nizu jubilarnih proslava naših velikana koje ove godine proslavljaju jugoslavenski narodi, značajna je i proslava stogodišnjice rođenja velikog komediografa Branislava Nušića, izuzetne ličnosti srpske i jugoslavenske književnosti.

Branislav Nušić rođen je 1864. godine u Beogradu u trgovačkoj obitelji. Još kao dijete prešao je s roditeljima u Smederevo i tamo je završio osnovnu školu. Opet se vraća u Beograd gdje polazi gimnaziju, a zatim upisuje pravni fakultet u Gracu i Beogradu, gdje je i diplomirao 1884.

U književnosti pojavio se već osamdesetih godina prošloga stoljeća. Godine 1887 optužen je da je u pjesmi *Dva naba* uvrijedio Njegovo Veličanstvo srpskog kralja i zato je bio osuđen na dvije godine strogog zatvora. Izdržao je godinu dana u zatvoru u Požarevcu. (Pravne studije završio je još 1884. godine). Namještenje je dobio tek poslije dolaska radikala na vlast. Prvo je radio kao pisar srpskog konzulata u Bitolju. Tako se on odjednom našao u vrtlogu diplomatskih aferâ i intrigâ ondašnjeg vremena i sve je to oštrilo njegov osobeni humoristički temperament i razbuktavalo njegovo slobodarstvo i čovjekoljublje. Desetak godina proveo je u diplomatskoj službi na Kosovu i u Makedoniji. Iza toga je radio kao upravnik pozorišta u Novom Sadu, okružni načelnik u Bitolju i direktor pozorišta u Skopju. Poslije teških iskušenja i povlačenja iz Srbije 1915. godine, živio je u emigraciji. Kada se vratio u oslobođenu domovinu postavljen je za načelnika Umjetničkog odjeljenja Ministarstva prosvjete. Neko vrijeme radio je kao upravnik sarajevskog pozorišta, a iza toga živio je i radio u Beogradu, gdje je i preminuo 1938. godine.

Književni rad Branislava Nušića je neobično plodan i raznorodan. Ispod poteza njegova pera nicali su crtice, pripovijesti, feljtoni, memoari, putopisi ali svakako on je najznačajniji kao kazališni pisac u prvom redu — komediograf.

Nušićeve komedije dijele se na *političke komedije i građanske komedije*. Političke komedije su: *Sumnjivo lice, Protekcija, Narodni poslanik, Gospoda ministarka, Alfabet* i *Vlast*. Građanske komedije su: *Mister dolar, Beograd nekad i sad, Svet, Predgovor, Prva parnica, Običan čovek, Ožalošćena porodica, Ujež, Dr (Doktor) i Pokojnik*. Posebno mjesto među njegovim komedijama zauzima *Put oko sveta* (1910).

Nušićeve drame dijele se na *društvene drame, rodoljubne drame, historijske drame i dramske bajke*. Društvene drame su: *Tako je moralo biti, Pučina, Jesena kiša, Iza božjih leđa, Knjiga druga, Opasna igra, Žena bez srca*, i neki drugi sitniji komadi. Rodoljubne drame su: *Knez Ivo od Semberije, Rastko Nemanjić, Danak u krvi, Velika nedelja, Tuđinče i Hadži Loje*. Historijske drame su: *Nahod, Tomaida, i Kneginja od Tribala*. Nušićeve dramske bajke su: *Ljiljan i omirika*, čiji je rukopis izgubljen u prvom svjetskom ratu i *Večnost*. — Osobito je rado čitana i zato veoma popularna njegova *Autobiografija*.

Pripovjedačka proza Branislava Nušića dijeli se na njegovu prozu iz rata, zatim na prozu iz muslimanskog života, humoristička djela i pripovijesti za djecu. Njegovi putopisi su: *S Kosova na sinje more. Kraj obala Ohridskog jezera i Kosovo*. — Usto, Nušić je veoma značajan i kao jedan od osnivača najstarijeg jugoslavenskog dnevnika *Politika*.

Tako se Nušiću prebacuje da njegova borbenost ne dostiže oštrinu Domanovićevih satira, ne treba smetnuti s uma da je Nušić već svojim prvim radovima do 1903. godine, koja znači veliku prekretnicu u životu srpskog naroda, — to jest u *Listićima, Protekciji, Narodnom poslaniku* i u nekim drugim satiričnim pripovijestima, — jasno istaknuo svoje *izrazito opozicionerstvo* i da ti njegovi radovi sadrže u sebi dobar dio satiričkih elemenata. Nušić je žestoko udario po srbijanskom društvu toga vremena, izobličujući njegove političke nastranosti i nakaznosti i ukazujući na njegovo izuzetno odvratno naličje.

Istina je, da je Nušić u prvom redu i iznad svega humorist, i to rođeni humorist i ironizator velikog stila, ali nesumnjivo, i njegovu stvaralaštvu ima dosta satiričkih primjesa.

S pravom ističe poznati kritičar Đorđe Jovanović da je Domanović bio istinski izraz narodnog slobodarskog pokreta i da je upravo zato mogao da bude toliko strastveno satiričan, jer je predstavljao one društvene snage koje su bile nepomirljivi neprijatelj apsolutističke reakcije, u prvom redu seljaštvo, a zatim i zaista liberalno građanstvo i malograđanstvo. Druga je stvar da li je održiva Jovanovićeva kritička konstatacija da Nušićevo djelo Obrenovićeve epohe nije satira tadašnje Srbije i da je Nušić daleko od Domanovićeve nepomirljivosti jer u njemu — prema Jovanoviću — ima više od prilično pomirljivog negodovanja čaršije i zajedljivosti od apsolutizma gonjenog činovništva, nego li, kao kod Domanovića, duboke, nepokolebljive, i prije svega borbene narodne ogorčenosti.

Istina je da je Radoje Domanović u svojim humorističnim i satiričnim pripovijestima, koje je objavljivao od 1898 do 1903. godine, a prvenstveno u *Dangi, Vodi, Kraljeviću Marku po drugi put među Srbima, Stradiji* i *Mrtvom moru* žestoko i neustrašivo udarao po srbijanskom društveno-političkom životu u vrijeme apsolutističke vladavine kralja Aleksandra Obrenovića; da su te njegove političke satire izvršile velik utjecaj na srpsko društvo onoga vremena i da one ni danas nisu skoro ništa izgubile od svoje aktuelnosti u borbi protiv društvenih zala, tiranije i korumpiranosti širom zemljine kugle, ali je isto tako istina da su i Nušićevi komadi na pozorišnim daskama kroz decenije odigrale svoju veliku društveno-političku ulogu i odgajale mnoge generacije. To je činjenica i kao nesumnjivo najjača potvrda tome može poslužiti i ovogodišnja svečana proslava stogodišnjice Nušićeva rođenja u našoj zemlji i širom svijeta; prikazivanje njegovih komedija, njihovi prijevodi na mnoge strane jezike, naučni simpoziji i uopće jednodušno općenarodno odavanje počasti djelu i imenu velikog komediografa.

Značajno je naglasiti da su i najoštrij kritičari Nušićeva djela priznavali da on, usprkos svemu, svoje posljednje godine nije završio kao jednostrani humorista, i da se Nušić nije kolebao u ogorčenom sukobu između demokratskih i protivdemokratskih snaga, nego da je otvoreno i nešpekulantski prišao na stranu demokracije, kao i to da se Nušić ne zadržava samo na demokracijama i da baš to njegovo posljednje književno stvaranje pokazuje da je on mnogo korijenitije i orlovskije počeo promatrati društvo; da je prestao da bude samo vedri humorista i bezazleni šaljivčina, nego da je njegova progresivnost i slobodarstvo, makar i kroz izvjesna magnovjenja i s nekim pesimističkim primjesama, tražilo i probijalo svoj put do *prave, nepatvorene, realističke istine*.

U Predgovoru *Sumnjivom licu* Nušić ističe da to djelo »nosi na sebi pun otisak onih utjecaja koji su tih godina preovladavali i pod kojim se u našoj književnosti izvršio proces preobražaja romantizma u realizam« i nastavlja: »*Od ruskih pisaca, koji su tada bili najpopularniji, Černiševskog, Turgenjeva i Gogolja — prvi je bio omiljeni pisac novih ljudi, sljedbenika Svetozara Markovića*... Nadalje je značajno što Nušić naglašava izvjesne sličnosti između svoga *Sumnjivog lica* i Gogoljeva *Revizora*: »Na mome originalnome rukopisu ovoga komada čak i ne piše »Komedija u dva čina«, kao što je to doznaje na pozorišnim listama napisano, već »gogolijada u dva čina.« Svakome je više nego jasno da je Nušić, sljedujući jednoga Gogolja, tvorca *realističkog pravca u ruskoj književnosti i ostale velike tog znamenitog perioda, čiji je odraz i utjecaj bio od presudnog značaja i u svjetskoj književnosti, posve otvoreno i pošteno iznio svoj stav i ukazao na svoje velike uzore, koje će samo donekle imitirati, jer on će stvoriti svoja originalna umjetnička djela, što kritika i priznanje*.

U spomenutoj komediji *Sumnjivo lice* — kao što je poznato — među ostalim jedan policijski agent otkrio je u gostionici apotekarskog pomoćnika Đoku, koji je došao da zaprosi kapetanovu kćer Maricu, s kojom se do sada tajno dopisivao. Đoku su doveli u srez i očekivali su da će pronaći neke revolucionarne i antidinastičke spise, ali našli su neke ljekarske recepte i slične stvari.

U *Pokojniku*, svojoj posljednjoj društvenoj komediji, Nušić u stvari označava kulminaciju u spoznaji i umjetničkom fiksiranju suštine društvene stvarnosti svoga vremena. Inženjer Pavle Marić otkrio je da ga je žena Rina iznevjerila s prijateljem Milanom Novakovićem. On fingira samoubojstvo i odlazi u svijet.

»Ožalošćena rodbina« i »prijatelji« ubrzo su se snašli Novaković se oženio Marićevom ženom; rođak Spasoje Blagojević halapljivo je prigrabio imetak, Ljubomir Protić ukrao mu je rukopis znanstvenog djela i, zahvaljujući tome, dobio katedru na Sveučilištu itd. Uz to, osnovali su milijunsko po-

duzeće »Ilirija«. Odjednom pojavljuje se Pokojnik, što zaprepašćuje nasljednike, sobito rođaka — Spasoja.

Po svojim snažnim djelima, u kojima razobličava građansko društvo, žestoko se obraćajući na svu njegovu korumpiranost uopće, Nušić je živ i živjet će kao naša vječna vrednota. Uz velike komediografe Marina Držića, Tita Brezovačkoga, Antona Tomaža Linharta i Jovana Sterije Popovića do toliko popularnog našeg Ben Akibe — Branislava Nušića, naša općejugoslavenska komedija je postigla izvanredno značajne rezultate i kod nas i u svijetu. Zato je njegova jubilara stogodišnjica tako silno odjeknula i bila veliki događaj naše kulture.